

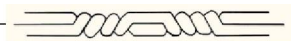
EDITORIAL

*Imnografia creștină: de la contribuții apusene
la noi perspective și deziderate*

Alexandru PRELIPCEAN*

Atunci când am acceptat cu (destul de) multă ușurință să fiu editorul acestui număr tematic, *dilema existențială* care mă presa era „sudată” de interogația *ce titlu să dețină acest fascicul?* Aveam numeroase idei și proiecte, dar parcă nimic nu se țesea mai bine decât să regândesc un vechi plan pentru un număr tematic dedicat *imnografiei creștine*. De altfel, și acum îmi amintesc de realitatea descrisă de către mitropolitul Simeon Koutsas, care, în prologul comentariului său la *Canonul cel Mare*, atrăgea atenția cu privire la lipsa înțelegerii sensurilor *absconditus* din imnografia creștină: „credem că imnele noastre nu sunt astăzi înțelese de către marea parte a comunității ecleziastice. Desigur, mulți le urmează cu interes. Destui, poate, vor simți și frumusețea lor spirituală, atunci când imnele sunt cântate în mod corect și cu smerenie, ca de exemplu, imnele Săptămânii Patimilor ce sensibilizează, mai cu seamă, pe credincioși. Nu credem, însă, că urmărirea lor de către

* Asistent universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

cei mai mulți este una conștientă, că esența lor devine inteligibilă și că, într-adevăr, contribuie la comuniunea credincioșilor cu Dumnezeu. Desigur, pentru această neînțelegere nu sunt de vină imnele, care sunt creații inspirate ale poeților și care constituie monumente luminoase ale cuvântului poetic religios, sfințit înăuntrul prelungirii activității liturgice a Bisericii. Dificultatea înțelegerii stă în limbajul lor, care nu este accesibil credinciosului de astăzi și, astfel, nu poate nici înțelesul lor să-l cuprindă și nici de frumusețea lor duhovnicească să se folosească”¹.

In extenso, problematica aceasta este dublată și de realitatea că, în spațiul științific românesc, nu există niciun manual de immnografie creștină² (cum se regăsește, de altfel, în alte medii, fie el apusean, fie elenic)³, cum nici valorificări serioase și de substanță.

¹ Συμεών ΚΟΥΤΣΑ, *Αδαμιαῖος θρήνος. Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης*, Εισαγωγή-κειμενο-μετάφραση-σχόλια (Λογική Λατρεία), Αθήνα, Εκδόσεις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2009, p. 16 (trad. rom.: Simeon KOUTSA, Mitropolit de Nea Smirna, *Plânsul adamit. Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, Introducere-text-traducere-comentarii, trad. Alexandru Prelipcean, Iași, Doxologia, 2012, p. 10).

² Singura excepție ar putea fi considerată monografia lui Pr. Petre VINTILESCU, *Despre poezia immnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, Cluj-Napoca, Renașterea, 2005.

³ Vezi, spre exemplificare (în ordine cronologică), următoarele monografii: J.B. PITRA, *Hymnographie de l'Eglise Grecque*, Dissertation accompagnée des offices du XI Janvier, des XXIX et XXX Juin, en l'honneur de S. Pierre et des Apotres, Imprimerie de la Civiltà Cattolica, Rome, 1867; Edmond BOUVY, *Poètes et Mélodes: études sur la origines du rythme tonique dans l'hymnographie de l'Eglise greque*, Nimes, 1886; Henry Julius Wetenhall TILLYARD, *Byzantine music and hymnography*, The Faith Press, 1923; Egon WELLESZ, *A History of Byzantine Music and hymnography*, Oxford, Clarendon Press, 1961; Καριοφίλη ΜΗΤΣΑΚΗ, *Ἡ βυζαντινὴ ὕμνογραφία ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη ὡς τὴν εἰκονομαχία*, τόμος α' (Χριστιανικὴ Γραμματολογία, 1), Θεσσαλονίκη, Ἐκδόσεις Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, 1971; Joseph SZOVÉEFFY, *A Guide to Byzantine Hymnography*, Brookline, Classical Folia Ed., 1979; Νικολάου Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗ, *Ἡ Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία καὶ ποιήσεις ἤτοι εἰσαγωγή εἰς τὴν Βυζαντινὴν φιλολογίαν*, τόμος δευτερός, Θεσσαλονίκη, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, 1993; Θεοχάρη Ε. ΔΕΤΟΡΑΚΗ, *Βυζαντινὴ θρησκευτικὴ ποίηση καὶ ὑμνογραφία*, Με προσθήκες, Ἡράκλειο, Ἐκδόσεις Ρέθυμνο, 2007; Alexander HAZHDAN, *A History of Byzantine literature (650-850) in collaboration with*

Poate că traducerea în limba română a *Dicționarului de termeni liturgici și imnologici* al prof. C. Nikolakopoulos⁴, dublat de volumul editat de Al. Ioniță⁵ asupra perspectivelor critice privind imnografia liturgică bizantină vor deveni *punctul de cotitură* spre o evaluare pertinentă din partea specialiștilor a ceea ce reprezintă *ousia* poeziei teologice bizantine. Sperăm că această realitate va contribui la depășirea înțelegerii imnografiei ca o „cenușareasă a teologiei ortodoxe”⁶ și va spori în următorii ani la o expansiune a monografiilor, studiilor și articolelor dedicate diferitelor aspecte imnografice.

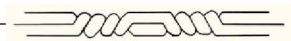
Cert este că studiile privind imnografia creștină au nevoie astăzi de o nouă evaluare (chiar una critică) și anume: de o înțelegere concretă a realității istorice și teologice pe care o transpun; de o receptare critică cu privire la transmiterea imnelor în cursul istoriei; de o hermeneutică clară cu privire la raportul dintre text și cântec; de o *inventariere* a imnelor teologice și de cunoaștere în detaliu a modului în care imnografia reflectă atât contextul religios, cât și cel social sau istoric. Pe de altă parte, spațiul românesc credem că are nevoie astăzi chiar și de un *Manual de imnografie creștină*, care ar putea îngloba nu numai perspectivele istorice și teologice ale imnografiei, cât și *bio-bibliografia* marilor imnografi ai Bisericii despre care cunoaștem încă atât de infime informații.

L.F. Sherry-Ch. Angelidi, The National Hellenic Research Foundation, Institute for Byzantine Research (*Research Series*, 2), Athens, 1999; Θεοχάρη Ε. ΔΕΤΟΡΑΚΗ, *Βυζαντινή φιλολογία. Τα πρόσωπα και τα κείμενα*, τόμος Β': από τόν Ιουστινιανό έως τόν Φώτιο (527-900), Ηράκλειο, Ηράκλειο Κρήτης, 2003; Αλεξάνδρου Σ. ΚΟΡΑΚΙΑΗ, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, τόμος Β': *Λεξικό τῶν Ὑμνολογικῶν καί λειτουργικῶν ὄρων τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας (Ερευνητική ανάπτυξη)*, Αθήνα, 2006; etc.

⁴ Konstantinos NIKOLAKOPOULOS, *Imnografia ortodoxă la început și astăzi. Dicționar de termeni liturgici și imnologici*, trad. Alexandru Ioniță, editată sub coordonarea științifică a prof. dr. Adrian Marinescu, București, Basilica, 2015, 162p.

⁵ Alexandru IONIȚĂ (ed.), *Imnografia liturgică bizantină. Perspective critice* (Studia Oecoumenica, 13), Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2019, 347 p.

⁶ Constantin OANCEA în „Cuvântul înainte” la volumul lui Alexandru IONIȚĂ (ed.), *Imnografia liturgică bizantină...*, p. 7.

Ceea ce am încercat în acest fascicul a fost tocmai să redăm – pe cât a fost cu putință, desigur – noi opinii și perspective cu privire atât la perioada bizantină, cât și la spațiul siriac cu privire la conținutul imnelor creștine. De aceea, nădăjduim că volumul de față este un *fascicul-invitație* spre noi proiecte de cercetare, monografiile și studii cu aplecare spre imnografia creștină, pe care o răsfoim în cadrul cultului public, dar ale căror elemente secundare ne rămân încă (atât de) necunoscute.

*

Prezentul fascicul cuprinde un număr de șapte studii, redactate de specialiști din diferite domenii ale Teologiei (de la dogmatişti, patrologi, la cercetători și oameni din domeniile Teologiei practice), alături de două recenzii din domenii diferite (ascetică și imnografie). El acoperă, de altfel, perspectivele teologice și practice ale imnografiei bizantine.

Astfel, primul studiu, semnat de cercetătoarea Eirini Artemi, este dedicat imnelor de la Utrenia sărbătorii Nașterii Domnului în Biserica Ortodoxă. Autoarea punctează realitatea că imnografia creștină este rodul teologiei dogmatice a Bisericii, iar în mod particular imnele care sunt dedicate Nașterii Domnului exprimă entuziasmul întregii creații la apariția lui Dumnezeu pe pământ ca Om și Dumnezeu desăvârșit.

Cunoașterea planului întunecat și cunoașterea planului vieții în cadrul dramaturgiei răului din condacul lui Roman Melodul, La răstignirea [Domnului] este cel de-al doilea studiu cuprins în fasciculul de față. Perspectiva teologică pe care prof. Ioannis Kourembeles o dezvoltă în acest studiu este, pe de o parte, de a-L prezenta pe Hristos prin puterea bunătății Sale ca Binele suprem, iar pe de altă parte, să amintească țesătura dialogală dramatică dintre *Diavol* și *Moarte* în Săptămâna Pătimirilor cu intenția lor declarată de a-L omorî pe Hristos. Studiul subsemnatului continuă perspectiva romanică a imnografiei creștine, dar analizând aici opiniile cu privire la atitudinea antiiudaică a lui Roman Melodul în cadrul celor șase condace care au drept temă centrală *Învierea*

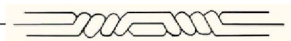
Domnului. Pe lângă identificarea punctuală a unor (presupuse) intenții antiiudaice a imnografului bizantin, studiul a căutat să descopere mai cu seamă valența hermeneutică teologică a celor șase condace pascale.

Continuând linia diacronică, Claudiu Ioan Coman propune un studiu incitant și chiar surprinzător ca noutate: *Imnografia, geometria și arhitectura bizantină. O hermeneutică teologică inedită, pe marginea unui tropar fotian*. Ideea pe care o dezvoltă autorul este aceea că spațiul eclesial are un rol important în gândirea teologică, împreună cu iconografia. Desigur, posibilitatea unei legături evidente între imnografia patriarhului Fotie și arhitectură rămâne o problemă actuală, care va putea fi extinsă în cercetările ulterioare.

Studiul părintelui Roger Coresciuc are drept perspectivă centrală relația dintre *Sfântul Grigorie Palama și cântarea bisericească*. Așa cum accentuează autorul, omiliile palamitice nu sunt doar predicile dogmatice sau cu caracter moral, ci conțin chiar și referințe despre cântarea bisericească. Dublate și de unele elemente biografice, redactate de patriarhul Filotei, omiliile Sfântului Grigorie pot schița cadrul și modul în care cântarea bisericească era apreciată în veacul al XIV-lea. În plus, studiul va evidenția și importanța pe care Sfântul Grigorie Palama o acordă legăturii dintre cântarea bisericii și rugăciunea minții, care este un element central al vieții isihaste.

Doctorandul Andrei Macar, ca viitor specialist în studiile siriace, propune lectorului un *mini-manual* de imnografie siriacă, *sine qua non* pentru înțelegerea contribuției acestui spațiu la dezvoltarea imnografiei bizantine. Pornind de la originea acestei poezii de sorginte siriacă, de la timpul viețuirii Sfântului Efreem Sirul și de la mișcarea poetică pe care a generat-o, studiul va analiza forme ale poeziei metrice, dublate și de portretizarea celor mai semnificativi poeți din spațiul siriac în Antichitatea târzie.

Nu în ultimul rând, studiul lui Gheorghe Mihalache mută perspectiva pastristică de până acum spre valențe liturgice. Realitatea aceasta este demonstrată prin însuși titlul propus: *Sărbătoarea Schimbării la Față: de la imaginile biblice la istoria sărbătorii și*

teologia ei inmografică. Studiul, foarte bine argumentat, este un *peregrinatio* prin imaginile narative ale Noului Testament cu referire la episodul *Metamorphoses*-ului, prin conturarea apariției istorice a sărbătorii și, în final, prin analiza pertinentă a cuprinsului inmografic și a temelor care reies din acesta.

Fasciculul se încheie cu secțiunea *Recenzii*, unde am introdus două lucrări. Prima, semnată de Daniel Lemeni, tratează modul în care lumea a perceput sfințenia în Antichitatea târzie, iar cea de a doua recenzie (semnată de Claudiu Ioan Coman) analizează volumul de studii inmografice coordonat de Alexandru Ioniță.